

ישיבת דרישה

“והיה בהאכילה קדושה”

ט”ו בשבט כזמן תיקון האכילה מעץ הדעת

א. בראשית פרק ג' א-ח

והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלקים ויאמר אל־האשה אף כִּי־אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן: ותאמר האשה אל־הנחש מִפְּרִי עֵץ־הֶגֶן נֹאכַל: ומִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בַּתּוֹר־הֶגֶן אָמַר אֱלֹקִים לֹא תאכלו מִמֶּנּוּ וְלֹא תִנְעֻמוּ בוֹ פֶּן־תָּמָתוּ: ויאמר הנחש אל־האשה לֹא־מוֹת תָּמוּתוּ: כִּי יָדַע אֱלֹקִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶּם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִייתֶם כַּאֲלֹקִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע: ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה־הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מִפְּרִיו ותאכל ותתן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּה ויאכל: ותִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ויָדְעוּ כִּי עֲרֻמָּם הֵם ויתִּכְפְּרוּ עֲלֵה תְּאֵנָה ויעשו לָהֶם חֲגֹרֹת: וישמעו את־קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלקים בתוך עץ הגן:

ב. מדרש תנחומא נשא ט”ז

אמר רבי שמואל בר נחמן, בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם, נתאנה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים. ברא את האדם וצוה אותו ואמר לו: מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל מִמֶּנּוּ (בראשית ב, טז-יז). ועבר על צויו. אמר ליה הקדוש ברוך הוא, כה הייתי מתאנה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים, ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו. מיד סלק הקדוש ברוך הוא שכינתו לרקיע הראשון. מניין, דכתיב: וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן (שם ג, ח). כיון שעברו על הצו, סלק שכינתו לרקיע הראשון.

ג. דברים ח', ז-יח

כי ה' אלקיך מביאך אל־ארץ טובה [...] **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ** את־ה' אלקיך על־הארץ הטובה אשר נתן־לך: השמר לך פֶּן־תִּשְׁכַּח את־ה' אלקיך לבלתי שמר מצותיו ומשפּטיו וחקותיו אשר אנכי מצוה היום: **פֶּן־תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ** ובתים טבים תבנה וישבת: ובקרה וצאנה ורביין וכסף וזהב ירבה־לך וכל אשר־לך ירבה: **וְרֵם לְבָבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ אֶת־ה'** אלקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליכה במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין־מים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך: ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את־החיל הזה: וזכרת את־ה' אלקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את־בריתו אשר־נשבע לאבותיך כיום הזה:

ד. ליקוטי מוהר”ן מ”ז

“ואכלתם אכול ושבוע והללתם” וכו': (יואל ב)
מי שהוא משקע בתאוות אכילה, בידיע שהוא רחוק מאמת, ובידיע שדינים שורין עליו. גם זה סימן על דלות. [...]
ידע, מי שהוא משבר תאוות אכילה, הקדוש־ברוך־הוא עושה על ידו מופתים. כי אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות כ' ע"ב): כתיב: “אשר לא ישא פנים”, וכתיב: “ישא ד' פניו אליך”. אמר הקדוש־ברוך־הוא: איך לא אשא להם פנים? אני אמרתי: “ואכלת ושבעת וברכת”, והם מדקדקין על עצמן בכזית ובכביצה. נמצא, שגשאות פנים הוא על־ידי שבור תאוות אכילה.
וזה פרוש (דברים ל"א): “והסתרת פני ויהי לאכל”, פרוש על־ידי תאוות אכילה הוא מסתיר פנים.

ה. תלמוד בבלי, ברכות ל"ה ע"א

תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. מאי תקנתיה? – ילך אצל חכם. ילך אצל חכם?! מאי עביד ליה? הא עבד ליה איסורא! אלא אמר רבא: ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: "לה' הארץ ומלואה". רבי לוי רמי: כתיב "לה' הארץ ומלואה", וכתיב "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"! לא קשיא כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה. אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וקנסת ישראל, שנאמר: "גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית". ואין "אביו" אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר: "הלא הוא אביו קנה", ואין "אמו" אלא קנסת ישראל, שנאמר: "שמע בני מוסר אביו ואל תטוש תורת אמו". מאי "חבר הוא לאיש משחית"? אמר רבי חנינא בר פפא: חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים.

ו. תלמוד ירושלמי, ברכות ל"ה ע"א

כתיב לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה. הנהנה כלום מן העולם מעל עד שיתירו לו כל המצות. [...] ומהו פדיונו? ברכה.

ז. פרי צדיק לט"ו בשבט, אות א

והש"י ברא את האדם שיצטרך אכילה לקיום החיים שהוא חיות הקדושה והיה בהאכילה קדושה. ובתחלת הבריאה היה מזון האדם מפירות האילן כמה שנאמר "ויטע וגו' וישם שם את האדם" ונטיעה הוא באילנות, וכמה שנאמר "מכל עץ הגן אכל תאכל". ומה שנאמר "נתתי לכם את כל עשב וגו' ואת כל העץ אשר בו פרי עץ וגו' לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ וגו'" אין הכונה הכל לכולם, רק פרי העץ לאדם ועשב השדה לבע"ח.

תדע דאחר החטא בקללות נאמר לו "ואכלת את עשב השדה" וא' (פסחים ק"ח ע"א) "דזלגו עיניו דמעות – אני וחמורי נאכל באבוס אחד?! וא"ל "בזעת אפך וגו'". ואז נתקללו פירות האילן, ועתיד להחזירן לתיקון כמ"ש (ב"ר פ' יב). ובעצרת על פירות האילן (כמ"ש ר"ה ט"ז ע"א) כי במתן תורה נעשה חירות ממלאך המוות ומיצר הרע שהכל א' (כמ"ש ב"ב ט"ז ע"ב) וחזר להיות כקודם החטא ונתקנים הפירות. ובשבט הוא על ידי היסורין על דרך שנאמר "הכרתי גוים וגו' תראי אותי תקחי מוסר" (צפניה ג' ו-ז), ונאמר במכות מצרים "אשר יגורת מפניהם" (דברים כ"ח ס). ועל ידי זה היה רפואה לישראל וזהו "שבטך ומשענתך" שע"י השבט זוכין למשענת שהוא דברי תורה (כמ"ש חגיגה י"ד ע"א).

והנה אדם הראשון קודם הקלקול היה עסקו רק בדברי תורה כי נברא בבחירה לבחור רק בטוב. ופרנסתו מזומנת בלא שום יגיעה דעצי הגן נתנו פרים וחטים גם כן היו גדלים באילן וכמ"ש (ברכות מ ע"א) "דאיכא למ"ד דאילן שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה" ורש"י כתב (ר"ה ט"ז ע"א) דמש"ה א' הביאו שתי הלחם בעצרת שיתברכו פירות האילן.

ואז הוציאו האילנות גלוסקאות, כמו לעתיד – שעתידיה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות כו' (כמ"ש שבת ל' ע"ב) ולא היה נצרך אף טורח דטחינה ואפייה. ואיתא בתוק"ז (תי' כ"ד) ובתיקונים שבסוף זוה"ח (דף ק"ז ב) דכלא קשוט – מאן דאמר חטה ומאן דאמר תאנה ומאן דאמר גפן ולא הוו חולקין במילוליהו עיין שם, והיינו שהיה כח עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע בכל עצי הגן, והמחלוקת הוא רק במה תחלת הקלקול (ונת' בראשית מא' ח' ע"ש). ואחר הקלקול, שניתן הכל תחת הבחירה לבחור בטוב ובהיפך, נאמר לו "בזעת אפך וגו'" שיצטרך יגיעה ועבודה בדרך ארץ להיות לו לסייעתא להיות משכחת עוון ולבחור בחיים ובטוב. ואיתא מהאריז"ל דהנפשות מדור המבול נשתעבדו במצרים וגם נפש משה רבינו ע"ה היה בדור המבול וכמו שנרמז בגמרא (חולין קל"ט ע"ב): "משה מן התורה מנין? 'בשגם הוא בשר', – 'בשגם' גימט' משה, ועל זה מרמז כי מן המים משיתוהו ממימי המבול.

דמקלקול אדם הראשון נעשה הערבוב גם בנפשות וגלות מצרים היה להפריד הרע מהטוב ונתקנו אז נפשות דור המבול. וידוע דחטא דור המבול היה בתאווה ועיקר תאווה בלב ועל זה נאמר "מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים" (משלי ד' כג). והמכות שהיה נגוף לממצרים ורפואה לישראל כאשר שונלד נתינתו כמו פעם, וסדר המכות מתתא לעילא, והיה מכת ארבה נגד בינה לבא. וכ' במכת ארבה "ולמען תספר וגו'" וכ' ביואל גם כן "לבניכם ספרו וגו'", מרמז שנתקנו ישראל בפנימיות הלב לדורות. [...]

ולזה היה מכת ארבה בחודש שבט שיתוקן פנימיות הלב מתאווה גשמיות וזה מרמז "המליך אות צ' בלעיטה", שהצדיק מתקן בראשית עבודתו תאווה אכילה כש"נ "צדיק אוכל לשובע נפשו" (משלי י"ג כה), רק להחיות את נפשו בלא שום תאווה. וחודש שבט זמן תיקון האכילה מתאווה.

ואחר כך בחודש אדר מכת חשך נגד חכמה מוחא ואז הוא מחיית עמלק ומרמז נגד משיח בן יוסף שאין עמלק נופל אלא ביד בניה של רחל (כמ"ש פסיק' רבתי פ' יב). ושבט הוא ההכנה למחיית עמלק. ואמרנו שלכך המצוה בפורים לעשות סעודה ולשתות, כי כבר נתקן ענין אכילה ונמחה זכר עמלק על ידי צדיק האוכל לשובע נפשו.

ומסמך גאולה לגאולה (מגילה ו' ע"ב) היינו גאולת מחיית עמלק לפסח, וחודש ניסן שמרמז על משיח בן דוד כ"ע איהו כתר מלכות ובמדת כ"ע נגאלו ישראל ממצרים בניסן ובו עתידין להגאל.

ובעצרת, זמן מתן תורה, שנתקן קלקול אדם הראשון שהיה חירות מיצר הרע, מקריבין שתי הלחם שיתברכו פירות האילן. דחטים גם כן מין אילן כמ"ד דעץ הדעת חטה היה (כמ"ש רש"י ר"ה טז). ומרמז שעל ידי התורה נתקן ונחשב כמו קודם הקלקול. ובשבט – לבית שמאי מראש חודש ולבית הלל מט"ו בו שנתמלא הסיהרא מפגימתה – שנתקן ענין תאווה אכילה, הוא ר"ה לאילן, ואנחנו מברכין על הפירות להכניס בהם ברכה וקדושה.